

שם הקורס:

קורס מטייל: אמנות ואמונה בגליל: ארכיאולוגיה של פולחן בגליל בתקופה הרומית והביזנטית

שם המרצה: ד"ר עדי ארליך

סמסטר, שנה, יום ושעה

סמסטר א' תשע"ה, ימי רביעי, 10:00

הערה: חלק מהשיעורים יתקיימו בכיתה, וחלקם יתקיימו בסוירים. לפירוט הסוירים ראו להלן.

דוא"ל המרצה: aerlich@research.haifa.ac.il

שעות קבלה של המרצה: יימסרו בהמשך

תיאור הקורס

הקורס יעסוק בביטויי פולחן של שלוש דתות באזור הגליל בתקופה הרומית והביזנטית (ימי בית שני, המשנה והתלמוד), כפי שהם משתקפים בממצא הארכיאולוגי.

לקורס ארבעה מוקדים עיקריים:

מקדשים פגאניים רומיים

בתי כנסת

כנסיות

פרקטיקות של פולחן – כלי קודש, צלמיות, מנחות, השתקפות הפולחן באמנות

הקורס משלב מפגשים בכיתה וסיורי שטח, והוא למעשה קורס נודד. הפרזנטציות ישולבו בחלק מן הסוירים. הסוירים יתקיימו בעיקר בימי חופשה (לפני פסח), ביום שישי, ובמקרה אחד על חשבון לימודים. בכיתה ייערכו 7 מפגשים, ובנוסף ייערכו 3 סוירים מחוץ לקמפוס וסויר אחד במוזיאון הכט. מועדי הסוירים אינם סופיים.

נושאי העבודה יכולים להיות קשורים לאחד מהנושאים הנלמדים בקורס ואף קשורים לאתרי הסויר.

מטרות הקורס

- 1) להכיר את המתודה הארכיאולוגית לבירור היבטים של דת ופולחן בעת העתיקה
- 2) ללמוד על ביטויי פולחן בגליל בתקופה של תמורה היסטורית ותרבותית, בזמן שירת הברבור של הפגאניזם, ראשית פריחתה של הנצרות, ושינויים גדולים שעברו על היהדות.
- 3) להכיר את האינטראקציה והסרגציה בין שלוש הדתות העיקריות לעיל המאכלסות את הגליל במאות הראשונות לספירה.

דרישות המלצות קדם להשתתפות בקורס

אין

תכני השיעורים

1. נושא: מבוא היסטורי ותרבותי; ארכיאולוגיה של פולחן, תאריך: 27.10

קריאת חובה

C. Renfrew, *The Archaeology of Cult. The Sanctuary at Phylakopi*, London 1985, pp. 11-26.

2. נושא: מקדשים פגאניים בתקופה הרומית, תאריך: 3.11

קריאה מומלצת לשיעור ולסיור שאחריו -

A. Ovadiah and Y. Turnheim, *Roman Temples, Shrines and Temene in Israel*, Roman 2011

א' עובדיה, מ' פישר וי' רול, "אלוהות ופולחן במקדש הרומי בקדש", בתוך ספר זאב וילנאי, כרך ב', 1987, עמ' 173-168.

צ' מעוז, "המתחם בבאניאס המקודש לפאן", *קדמוניות* 115 (תשנ"ח), עמ' 25-18.

א' אוברמן, ד' שוולטר ומ' נלסון, "מקדשים מהתקופה הרומית בחורבת עומרית שלמרגלות החרמון", *קדמוניות* 146 (תשע"ד), עמ' 88-81.

3. סיור: מבני פולחן רומיים בגליל העליון, בית כנסת ומקדשים, תאריך: 10.11 (על חשבון יום לימודים).

יום סיור מבוקר עד ערב באתרים הארכיאולוגיים הבאים: בית הכנסת העתיק בברעם; המקדש הרומי בקדש; המתחם הפולחני בבאניאס; סיור למפל באניאס (ככל שיותר הזמן).

4. נושא: ארכיטקטורה של בתי כנסת בגליל, תאריך: 1.12

קריאה מומלצת

R. Hachlili, *Ancient Synagogues, Archaeology and Art: New Discoveries and Current Research*, Leiden 2013.

י' צפריר, ארץ ישראל מחורבן בית שני ועד הכיבוש המוסלמי, ירושלים תשמ"ח, עמ' 189-165.

ר' חכלילי, "קווים אופייניים לאדריכלות בתי-כנסת בארץ ישראל", בתוך מ' הלצר ואחרים (עורכים), *מחקרים בארכיאולוגיה ובהיסטוריה של ארץ ישראל מוגשים למשה דותן*, חיפה תשנ"ג, עמ' 157-194.

5. **נושא**: כנסיות בגליל, תאריך 8.12

קריאה מומלצת:

גי וילקינסון, "'הפולחן הנוצרי בתקופה הביזאנטית", *קדמוניות* 33 (1976), עמ' 3-5.

א' עובדיה, "הכנסייה הביזנטית בארץ ישראל", *קדמוניות* 33 (1976), עמ' 6-15.

Y. Tsafir (ed.) *Ancient Churches Revealed*, Jerusalem 1993

6. **סיור**: בתי כנסת וכנסיות באגן הכינרת, תאריך: יום ראשון 21.12 (יום ראשון, חופשת חנוכה)

סיור לאתרים הבאים: בית הכנסת בחמת טבריה, בית הכנסת והכנסייה בכפר נחום, כנסיית טבחה, כנסיית כורסי. הסיור ייערך ביום ראשון שבו נערכות תפילות באתרים הנוצריים.

קריאה תימסר בהמשך

7. **נושא**: ציפורי – עיר של שלוש דתות תאריך: 29.12

קריאה מומלצת

R. Talgam and Z. Weiss, *The Mosaics of the House of Dionysos at Sepphoris (Qadum 44)*, Jerusalem 2004.

Z. Weiss and R. Talgam, "The Nile Festival Building and its Mosaic: Mythological Representations in Early Byzantine Sepphoris", in J. H. Humphrey (ed.), *The Roman and Byzantine Near East*, III, (Journal of Roman Archaeology, Supp. 49), Portsmouth 2002, pp. 55–90.

א' נצר וז' ווייס, *הבטחה וגאולה, פסיפס בית הכנסת בציפורי*, ירושלים 1996.

8. **סיור**: ציפורי עיר של שלוש דתות, תאריך – יום שישי, 9.01 (חזרה בשעות צהריים)

קריאה מומלצת - לעיל

9. נושא : מנחות וכלי פולחן (כולל סיור למוזיאון הכט), 19.01

10. נושא : צלמיות פולחן בגליל, כולל סדנה מעשית עם צלמיות חרס מהמקדש בעומרית, 26.01.

רשימת נושאים לעבודה :

בהתאם לנושאי הקורס ולאתרים בהם נבקר.

כללי כתיבת העבודה

עבודה בסטטוס שיעור : מבחן בית או עבודה באורך של עד 4,000 מלים

עבודת בסטטוס סמינר : עד 10,000 מלים

תאריך לפרזנטציות/הגשת ביניים באמצע הקורס

תאריך הגשה סופית לשיעור : סמסטר א' (1.3.2014) סמסטר ב' (1.10.2014)

תאריך הגשה סופית לסמינר : סמסטר א' (1.3.2014) סמסטר ב' (1.10.2014)

העבודות יוגשו למזכירות, לידי יהב רוזן, תוך מילוי טופס הגשת עבודה.

הגשה באיחור תעשה רק לאחר הגשת בקשה לדחיה על גבי טופס מיוחד ובמקרים חריגים.